

ŞÂRİH YÛNUS EDİB'İN SULTAN III. SELİM (İLHÂMÎ) METHİNDE KALEME ALDIĞI BİR MANZUMESİ (İNCELEME-METİN)

Abdulkadir Kızıltaş*

Öz

Klasik Türk şairlerince, Osmanlı padişahlarına dair kaleme alınmış sayısız manzume bulunmaktadır. Bunlar kaside, mesnevi, kıt'a-ı kebîre gibi birçok nazım şekillerinde olabilmekle birlikte, çoğunlukla methiye tarzında ya mersiye türünde yazılmış manzumelerdir. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nda şairler tarafından hakkında en çok kalem oynatılmış padişahlardan biri de III. Selim'dir diyebiliriz. Bunda padişahın şairi ve sanatkârı koruyup kollayan yaklaşımının, yani şair/sanatçı-hami ilişkisinin etkisi olduğu açıktır. Çünkü klasik Türk şairleri, sanata uzak padişahlardan pek hazzetmemiş, onlar hakkında fazla manzume kaleme almamışlardır. Sözgelimi III. Selim'den sonra tahta geçen IV. Mustafa (1807-1808) hakkında şairlerce tek bir manzumenin bile kaleme alınmayışı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Diğer yandan III. Selim methinde yazılmış seksenin üzerinde manzume olduğu bilinmektedir. Şüphesiz edebiyat araştırmaları, özellikle de metin neşri işlemleri devam ettiği sürece bu manzumelerin tespit edilen sayısı artış gösterecektir. Makalede XVIII. yüzyıl şarih ve şairlerinden Yûnus Edîb'in şimdiye kadar dikkate alınmamış bir Kıt'a-ı Kebîre'si üzerinde durulmuş, manzume şekil ve muhteva açısından ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmayla III. Selim'e dair yazılan manzumeler literatürüne bir yenisini daha eklemek, bilinmeyen şairi (Yûnus Edîb) ve onun şiirini bilim âlemine tanıtmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Kıt'a-ı Kebîre, Methiye, III. Selim, Yûnus Edîb.

A MANZUME POEM WRITTEN BY ŞÂRİH YÛNUS EDİB APPRAISING SULTAN SELİM III (İLHÂMÎ) (ANALYSIS-TEXT)

Abstract

There are various poems written by the Classical Turkish poets about the sultans of the Ottoman. These were in various verse forms such as kaside, mesnevi and kıt'a-ı kebîre, usually written in methiye or mersiye types. In this respect, we could argue that Selim III was one of the Sultans in the Ottoman Empire, for whom the poets wrote about the most. It is clear that this was mainly based on the protective attitude of the Sultan towards the poets and artists. Hence, Classical Turkish poets did not appreciate Sultans who were distant to art and they did not write about them. This could be exemplified through the fact that no manzume was written by the poets about Mustafa IV (1807-1808). On the other hand, it is known that there have been more than eighty manzume appraising Selim III. In this article, a Kıt'a-ı Kebîre, which belongs to Yûnus Edîb, one

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 14/05/2020, Accepted / Kabul Tarihi: 26/08/2020

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.737271>

* Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, kiziltas_27@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6261>

of poets the 18th Century and has not been studied until today, was reviewed in terms of its form of manzume and content. This study aims to add a new piece to the literature of manzume written for Selim III and to introduce this unknown poet (Yûnus Edîb) to the world of science along with his poem.

Keywords: Classical Turkish Poem, Kıt‘a-ı Kebîre, Methiye, Selim III, Yûnus Edîb.

GİRİŞ

III. Selim doğunca (1761) Osmanlı Sarayı 34 yıl sonra ilk defa bir şehzadeye kavuşmuştur. Daha doğduğu gün, onun ileride eşsiz bir hükümdar olacağına inanan III. Mustafa, vefatına kadar (1774) şehzadesini yanından ayırmamış, ona yabancı uzmanlar tarafından tatbik edilen ıslahatı yerinde göstermiş, henüz çocuk yaşta olmasına rağmen kendisine devletin mühim işlerini, büyük dertlerini anlatmış ve bunların düzeltilmesi gerektiğini telkin etmiştir. Böylelikle III. Selim’in zihnine, Osmanlı Devleti’nin başta askeri olmak üzere, ekonomik ve kültürel alanda batı tarzında köklü değişimlere ihtiyacı olduğu fikri daha çocuk yaşlarda kazanmıştır. III. Mustafa’nın vefatı üzerine, o dönem hanedanın yaşayan en yaşlı üyesi olan I. Abdülhamid tahta geçmiş (1774) ve III. Selim için kafes günleri başlamıştır. I. Abdülhamid kendisinden sonra III. Selim’in tahta geçeceğini bildiği için onu fazla sıkmamış, olabilecek en iyi eğitimi alması için elinden geleni yapmıştır. Kafes günlerini ekseriyetle bazı devlet adamlarıyla gizlice haberleşip devletin ahvali üzerine konuşarak¹, edebiyat ve musiki dersleri alarak, şiirler ve besteler yazarak, sabık padişahların sikkelerini koleksiyon yaparak ve kendi sikkelerini tahayyül ederek geçiren Şehzade Selim’in, hükümdarlık dönemindeki ıslahatçı ve sanatçı kimliği bu günlerde şekillenmiştir. 15 yıl kafes hayatı yaşadktan sonra nihayet III. Selim, iştiyakla beklediği tahta 28 yaşında çıkmıştır (1789). Saltanat değişikliği, ekseriyetle bütün işlerin kötüye gitmesinin sebebinin merhum hükümdarın yaşlılığı ve gevşekliğine bağlayan tebaa tarafından da büyük coşku ve ümitle karşılanmıştır. Bütün bu şartlar, Sultan’da kendisinin beklenen müceddid olduğu, bir şeyleri değiştirecek kişi olduğu algısını sağlamlaştırmıştır. Fakat III. Selim tahta çıktığında Osmanlı Devleti Rusya ve Avusturya ile savaş halindeydi ve ıslahat için uzun ve kalıcı bir barış ortamı gerekmektedir. O yüzden her ne kadar III. Selim başta Kırım’ı ve kaybedilen itibarı geri kazanmak için² savaşa devam edilmesini istese de, mağlubiyetle sonuçlanan savaşlar

¹ III. Selim “başta İsmail Raif Paşa olduğu halde babasının sadık adamlarıyla, birkaç büyük şahsiyetle, hatta amcasının itimat ettiği bazı vezirlerle gizlice haberleşiyordu. Bu yollardan devlet işlerinin kötü gittiğini öğreniyor, bir an evvel tahta çıkmak ve imparatorluğu büyük bir ıslahat hareketiyle kalkındırmak arzusu içinde çirpınıp duruyordu.” Necati Elgin, *Selim III (İlhamî)* (Konya: Yıldız Basımevi, 1959), 21. Dahası III.Selim kafes hayatı sürerken hususi doktoru Lorenzo vasıtasıyla Fransa elçisi Choiseul Gouffier ile, elçi vasıtasıyla da Fransa kralı XVI. Lui ile haberleşmeye ve bazı kararlar almaya muvaffak olmuştur. Bu durumun Osmanlı tarihinde başka bir emsali daha olmadığı belirtilir. Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi Resmili-Haritalı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. 5, 2011), 2679-2680.

² “Şehzadeliği döneminde hiçbir kurşun atmadan Rusların Kırım’a konması bütün Türklere çok ağır geldiği gibi, III. Selim’e de fevkalade dokunmuştur”. Elgin, *Selim III (İlhamî)*, 20. İlhamî Divanı’nda bulunan bir murabbanın 5. ve 6. dörtlüklerinde bu duruma duyulan acı şu satırlarla dile getirilmiştir:

“Eğerçi sihr eder İslâma kâfir
Bizde de ism-i a‘zâm işte hazır
Esir edip nice tatarı bir bir
Kırım küffârda kalsın mı böyle
Hele Osmanlıyı cenge salayım
O kâfir düşmâna sâtûr çalayım
Varup Kâfirden intikâm alayım

neticesinde Yaş Antlaşması'na (1792) razı olur ve Osmanlı Devletini uzun bir barış sürecine dâhil eder. Kaybedilen savaşların da neticesinde Padişah, esasında şehzadelikten beri tasarladığı ve yapılması lüzumuna artık mutlak olarak inandığı ıslahatlara el atmaya başlayacaktır. III. Selim, Osmanlı tarihini iyi bildiğinden, artık ıslah edilemeyecek seviyede olan ve başta askeri olmak üzere birçok yeniliğe kazan kaldırarak mukabele eden yeniçeri ocağını iç karışıklığa mahal vermemek adına, doğrudan ilga etmeyi doğru bulmadı. Onun yerine Avrupa usulüne göre yetiştirilmiş küçük bir ordu kurulmasına (Nizam-ı Cedid) karar verdi. Bu ordu zamanla gelişip yeni çeri ocağıyla başa çıkabilecek seviyeye gelecek ve o zaman ocağın ilgası mümkün olabilecekti.

Askeri alandaki ıslahatlardan başka Sultan, idarî ve iktisadî alanlarda da birçok ıslahatlar yapmıştır. Sözelimi ithalatın azalması ve pazarın dışarı çıkmaması için yerli malının, bilhassa geniş bir tüketim ağı olan yerli kumaşların kullanılmasını emretmiştir. Ayrıca İngiltere'den ve Fransa'dan uzmanlar getirerek bir Mühendishane kurmuş, bunun dışında tekke ve Mevlevihane gibi birçok dinî müesseseyi restore ettirmiş, musiki ve edebiyata büyük önem vererek sanatçıların büyük sevgisini kazanmış olan III. Selim, yenilik ve sanat aleyhtarlarınca 1807'de tahttan indirmiş ve 1808'de şehit edilmiştir. Fransız ihtilali sırasında (1789) padişah olan III. Selim'in saltanat devri, birçok tarihçiye göre Osmanlı kültür ve medeniyet tarihi açısından bir dönüm noktası sayılmıştır.³

III. Selim'in kişiliğine ve üstün sanatçı ruhuna geçmeden önce, onun siyasi portresi hakkında birkaç kelam daha edecek olursak özetle tarihçilerin yirmi sekizinci Osmanlı Padişahı olan III. Selim hakkındaki genel görüşünün müspet olduğunu söyleyebiliriz. III. Selim'in devletin bekası ve kalkınması için hayırlı sayılabilecek ıslahatlar ve tedbirler almaya çalıştığını fakat bu konuda gevşeklik gösterdiğini en sert ifadelerle eleştirenler dahi onun yenilikçi ve muhlis bir devlet adamı olduğunu belirtmeden geçememişlerdir. III. Selim, "Osmanlı İmparatorluğunda kan dökmeden kalkınma ve düzenleme teşebbüsünü temsil eden bir yenilik öncüsü, masum bir inkılâp şehididir. Şefkatli kalbi, nezih ve sanatkâr ruhiyle Osmanoğulları arasında hususî bir yer almaktadır."⁴ Sultan III. Selim dönemi Osmanlı İmparatorluğu üzerine hacimli bir çalışması olan Stanford J. Shaw, III. Selim'in gelenekçi ıslahatçılarla modernist ıslahatçılar arasında bir köprü olduğunu, bu bakımdan bir modernist sayılabileceğini belirtir. Ona göre III. Selim, güzel fikirleri olan bir yöneticiydi fakat bu fikirleri hayata geçirecek moral gücü, destek ve yetenekten yoksundu.⁵

Halim-selim tabiatlı, nazik ve terbiyeli bir kişiliğe sahip olan III. Selim'den dönemin şairleri, "yumuşak tabiatlı, cömert, sanatkâra iltifat eden, adil ve emin" gibi vasıflarla söz etmişler; onun devrinin rahatlık ve huzur dolu olduğunu şiirlerinde anlatmışlardır.⁶ III. Selim güzel ney çalar, sanatkârane besteler yapardı. Besteleri Türk musikisinin hala

---

Gözüm açık kalsın mı böyle" Kaşif Yılmaz, *III. Selim (İlhamî): Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanın Tenkitli Metni* (Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2001), 224.

³Elgin, Selim III (ilhami), 1-182; Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, 2678-2817; Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2008), 1-625; Vasfi Mahir Kocatürk, *Osmanlı Padişahları* (Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1965), 296-307.

⁴ Kocatürk, *Osmanlı Padişahları*, 307.

⁵ Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, 558-559.

⁶ Mesut Bayram Düzenli, "Enderunlu Fazıl'ın III Selim Mersiyesi (İnceleme-Metin)", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/39 (2018), 19-37.

çalınan ve sevilen eserlerindedir. İlhamî mahlasıyla şiirler yazan III. Selim, talik denilen yazı türünde de mahir bir hattattı. O Tanpınar'a göre ortalama bir şair fakat büyük bir musikîşinastı.⁷ Kocatürk ise, onun müzikteki kudretinin gerçekten büyük ve şahsiyetinin yaratıcı olduğunu, besteleriyle klasik Türk müziğinin büyük üstatlarından sayıldığını, İlhamî mahlası ile yazdığı şiirlerinde ise mühim bir kudret olmamakla beraber sevimli bir samimiyet olduğunu belirtir.⁸

Tıpkı III. Ahmed gibi çevresinde bir kültür halkası oluşturan, şairi, sanatçığı, bestekârı, ressamı, bilcümle sanatkârı koruyup kollayan ve onları her fırsatta sarayına davet eden III. Selim, bütün bu yönleriyle birlikte, “yaklaşık 18 yıllık saltanatı süresince kendisine en fazla şiir yazılan XVIII. yy padişahıdır.”⁹ Özellikle kendisinden sonra tahta geçen IV. Mustafa (1807-1808) hakkında şairlerce tek bir manzumenin bile kaleme alınmadığını düşünürsek, böylesine sevilen bir padişahın hakkında yazılan manzumelerin tespit edilen sayısı, metin neşir işlemleri devam ettiği sürece elbette ki artış gösterecektir. Keza Sultan III. Selim hakkında şârih Yûnus Edîb tarafından yazılan ve bu zamana kadar tespit edilip bilim âlemine tanıtılmamış 21 beyitlik bir manzume bulunmaktadır.

XVIII. yüzyıl ediplerine dair belli başlı birçok biyografik kaynak incelenmiş fakat Yûnus Edîb hakkında herhangi bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Şu halde, şârih'in hayatı hakkında malumat edinebileceğimiz yegâne kaynak, kendi eseri olan *Şerh-i Divan-ı Şevket* olarak görünmektedir. Binaenaleyh, şerhin Sultan III. Selim saltanatı döneminde (1789-1807) kaleme alındığı düşünülürse, şârihin bu tarihler arasında hayatta olduğu söylenebilir. Buradan yola çıkarak Yûnus Edîb'in XVIII. yüzyıl şârihlerinden olduğunu belirtebiliriz. XVIII. yüzyılın ortalarında doğduğunu tahmin ettiğimiz şârih Yûnus Edîb'in doğum yeri yine şârihin kendi ifadesine göre İrândır.¹⁰ Böylelikle Yûnus Edîb'in XVIII. yüzyılda İrân'da doğduğunu ve bilinmeyen nedenlerle İstanbul'a göçtüğünü söyleyebiliriz. Şârihin elde olan tek eseri, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine Kitaplığı, 815 numaralı kayıta bulunan *Şerh-i Dîvân-ı Şevket*'tir. Eser Kehf suresi 10. ayet ile başlar ve Hz. Peygamber'e salat u selam ederek devam eder. Yekûnu 373 varak tutan nüshanın yazı sitalı taliktir. “Limüellifih” kaydıyla şerhin dibacesinde yer alan ve Sultan III. Selim'e ithafen yazılan manzume, şârih Edîb'in aynı zamanda şair olduğunun da mevcut tek vesikasıdır.¹¹

1. İnceleme

1.1. Manzumenin Şekil Özellikleri

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2003), 27.

⁸ Kocatürk, *Osmanlı Padişahları*, 307.

⁹ Düzenli, “XVIII. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri”, *Turkish Studies* 7/3 (2012), 1106. Bu makalede Düzenli, III. Selim hakkında yazılan 82 manzume tespit etmiştir.

¹⁰ “...ma'lûm ola İrânda bir kimse fevt olduğa o kimseniñ akrîbâ vü müte'allikâtı o kimse için kırk gün mâtem dutar ve cümle giydikleri libâsları siyâh eylerler 'âdet-i müstemireleri henüz bu minvâl üzere **hatta bu fakîriñ maskat-ı re'sim** olan mekânda hâlâ bu 'âdet cârîdir”¹⁰ Yûnus Edîb, *Şerh-i Divan-ı Şevket* (İstanbul: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Kitaplığı, nr: 815), v. 68a.

¹¹ Abdulkadir Kızıldaş, *Yunus Edip - Şerh-i Divan-ı Şevket İnceleme - Metin* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 15-16.

Yûnus Edîb tarafından Sultan III. Selim (İlhâmî) methinde kaleme alınan şiirin beyit sayısı 21'dir. Manzumenin başında yer alan "resm u taşdır olundı cünd-i ebyat-ı kaşîde limüellifih" ifadesinden şiirin şarih Yûnus Edîb tarafından kaleme alındığı ve nazım biçiminin kaside olduğu anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere, kasidelerin ilk beyiti musarra değildir. Fakat Yûnus Edîb'in manzumesinde, dizeleri birbiriyle kafiyeli bir matla beyiti bulunmamaktadır. Şu hâlde kafiye düzeni xa, xa, xa, xa... şeklinde olan manzumenin kaside değil, kıt'a-ı kebîre olduğu görülmektedir. Edebiyatımızda genellikle kıt'aların iki beyitli olanları yaygın ise de otuz beyitin üstünde kıt'a-ı kebîrelerin olduğu da bilinmektedir. Ayrıca uzun kıt'aları kasideden ayıran özellik ise, kıt'a-ı kebîrelerde matla beyitinin bulunmamasıdır.¹² Diğer yandan tarihlerin genellikle bu türlü kıt'a biçimiyle yazıldıkları göz önüne alınmış, fakat şiirde herhangi bir tarih beytine rastlanılmamıştır.

Şiir hezec bahrinin divan şairlerince çok kullanılan müsemmen kalıbı *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Şair aruz veznini manzumeye başarılı bir şekilde tatbik etmiştir diyebiliriz. Ayrıca şair, aruzu dizelere uygularken göz önüne alınması gereken *vasl*, *med*, *kasr* gibi kurallara ve bu kurallardan güzel kullanılmadığında bir aruz kusuruna dönüşen *imale* ve *zihafa* özellikle dikkat etmiştir. Öyle ki şiirde zihaf bulunmamaktadır. İmalenin ise, Arapça ve Farsça sözcüklerdeki kısa hecelere tatbiki kusur sayıldığından, bu kelimelerde imale yapılmamasına dikkat edilmiştir. Şiirde *kemîne*, *ihâta* ve *güne* gibi birkaç kelime istisna tutulacak olursa, imalelerin tamamı Türkçe sözcüklerdeki kısa heceli eklere, Farsça izafet kesrelerine ve atıf vavına tatbik edilmiştir. Aruz vezninde imale her ne kadar kusur sayılsa da Edîb cümle vurgusunu çoğu defa imaleli hecelere getirerek bu kusuru çoğunlukla ses sanatına dönüştürmeyi başarmıştır. Sözelimi aşağıdaki beyitte *irfânı* kelimesinin *-nı* hecesi, *tıynetinde* kelimesinin *-de* hecesi vurgulu okunduğunda uyum bozulmadığı gibi, padişahın parlak tabiatı ve üstün irfanı da daha güçlü bir şekilde ifade edilmiş olmaktadır.

Şafâ-yı şubh-ı 'irfânı tamâm âfâka rüşendir

Sirişt-i tıynetinde müncelîdir gün gibi irşâd (b. 2)

Aşağıdaki beyitte ise "n" kaynaştırma harflerinin ve -a, -e yönelme hal eklerinin tekrarıyla asonans yapılmakta, şiire doğal bir armoni ve ahenk katılmaktadır. *Bâbına* kelimesindeki *-na* ekinin ve *seyrine* kelimesindeki *-ne* ekinin imaleli oluşu, şiirin padişah övgüsündeki seyrini daha net vurgulaması açısından önemlidir.

Güneş tâk-ı bülend-i bâbına ger derstres olsa

Medâr-ı seyriñe tâ rüz-ı haşr olmaz zevâl isnâd (b. 3)

Ayrıca *ser-i bedhâhına*, *zaman-ı devletinde* gibi tamlamalardaki izafet kesrelerine tatbik edilen imaleler de şiirin ses sanatı noktasında elini güçlendirmektedir denilebilir.

Ser-i bedhâhına her dem belâ-yı nâgehân olsun

Ede hedm-i 'adüvv-i seyfiñe tığ-i kazâ imdâd (b. 18)

¹² M. A. Yekta, Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007), 73.

Zamān-ı devletinde ehl-i dāniş buldı alāyiş

Yapıldı gūne gūne nev mu'allimhāne-i üstād (b. 14)

Padişahın maddi-manevi varlığına yönelik vurguları belirtmeğe yönelik diğer bazı imale örnekleri şöyledir: *şemsine* (b. 4a), *dergâhına* (b. 5a), *şâha* (b. 6b), *adli* (b. 10a), *lutfuyla* (b. 12b), *seyfine* (b. 18b).

Şiirde atıf vavına tatbik edilen imaleler ile *göreydi*, *olurdu*, *sûretle* gibi kelimelerin son hecelerine tatbik edilen imalelerin ise vezni tamamlamaktan başka bir esprisi yoktur.

Olur bir naķş-ı şūretle hüveydā hūsn-i tedbiri

Göreydi vālih u hayrān olurdu Māni vü Behzād (b. 9)

Aruz vezninin dizelere uygulanmasında dikkati çeken diğer bir husus ise, şiirde medli hecelerinde sadece *dest*, *bedr*, *heft*, *hızr*, *sıdk*, *sirişt* gibi son iki harfi ünsüz olan Arapça ve Farsça kelimelerden ibaret olmasıdır. Bunun yanında *hân*, *şâh*, *sultân*, *tâk* gibi med yapılmaya müsait kelimelerin tamamında med yapılmayarak bu hecelerinde orta hece olarak hesaplandığı görülmektedir.

Güneş tāk-ı bülend-i bābına ger derstres olsa

Medār-ı seyrine tā rüz-ı haşr olmaz zevāl isnād (b. 3)

Diğer yandan sadece son iki harfi ünsüz olan kelimelerde med yapılmasına rağmen, bu tarz kelimelerin tamamı medli değildir. Örneğin *kesb* kelimesi, kendisinden sonra gelen ve ünlüyle başlayan bir kelimeyle vasl yapılmıştır. Dolayısıyla vezin gereği bu kelimeye med yapılmamıştır.

Meh-i nev şemsine cüz-i celālin görse bir kerre

Olur bir bedr-i kāmil kesb eder yer nūr-ı isti'dād (b. 4)

Şiirde bunun dışında iki yerde daha vasl (ulama) yapılmıştır: '*âcizdir etsen* (b. 16b), *devrân üzre* (b. 19a).

Aruz vezniyle şiir inşa ederken klasik Türk şairlerinin dikkat ettiği başka bir husus ise *kasr*dır. Şiiri aruz veznine uygun hale getirmek için bazı özel isimlerin -Eflâtun yerine Felâtun, İstanbul yerine Sitanbul gibi- ya da bazı Arapça, Farsça kökenli kelimelerin -şâh yerine şeh, nigâh yerine nigh gibi- morfolojisini değiştirerek yazmak olan kasr, kasidenin birinci ve dördüncü beyitlerinin ilk mısralarında görülmektedir:

Şeh (b.1a), meh (b.4a).

Bilindiği üzere kasidelerin kafiye düzeni tıpkı gazellerdeki gibi "aa-xa-xa-xa..." şeklindedir. Bu düzene göre kasidelerin birinci beyitlerinin musarra olması, yani dizelerin birbiriyle kafiyeli olması gerekmektedir. Yûnus Edîb'in Kıt'a-ı kebîresi matla beyiti musarra olmamak koşuluyla, doğrudan "xa-xa-xa-xa..." kafiye düzeniyle başlar ve böyle devam eder. Şiirde kafiye kullanımını klasik Türk şiirinin kafiye kurallarına uygundur.

Kasidede "-âd" sesleri kafiyedir. Kafiyenin kendisinde gerçekleştiği harf, yani revî "-d" harfidir. Harekesiz (sakin) olduğu için, revinin türü mukayyed revidir. Kafiyenin türü ise reviden önce ridf-i elif geldiği için mürdef kafiyedir. Ancak şiir müreddef değildir. Yani şiirde revî harfinden sonra herhangi bir harf, ek ya da sözcük gelmediği için, şiirin refidi bulunmamaktadır. Kafiyeli kelimelerin tamamı, "tâ'dād,

imdâd, Bağdâd, cihânâbâd, üstâd” gibi Arapça, Farsça kökenli kelime ya da kelime tamlamalarından oluşmaktadır. Şiirde Türkçe kafiyeli bir kelime bulunmamaktadır.

1.2. Manzumenin Muhteva Özellikleri

Yûnus Edîb'in manzumesi doğrudan, III. Selim'in saltanatı ve onun aydın kişiliği vasfında övücü sözlerle başlar. Şair, padişahlık ve hilafet kimliği çatısı altında onun cömertliğini, hayırseverliğini, bağışlayıcılığını, yenilikçiliğini, saadet ve ikbal kapısı oluşunu, adaletini, ilmi derinliğini ve güzel ahlakını çeşitli teşbih, telmih ve mazmunlarla anlatır. Şiirde konuyu işleme biçimi olarak methiye, temenni, niyaz, dua ve beddua anlatım tarzları ön plana çıkmaktadır. Şiiri muhteva açısından daha ayrıntılı ve örneklerle ele alıp inceleyecek olursak, şu muhteva hususiyetleriyle karşılaşırız:

1.2.1. III. Selim'in Saltanata Dair Vasıfları

1.2.1.1. Padişahlığı-Hilafeti

Klasik Türk edebiyatı şairleri, söz konusu padişah övgüsü olduğunda bazen mübalağa edebilmektedirler. Bu mübalağa, halim-selim bir padişahı kükremiş aslan, çeşitli kusurları sabit olan bir padişahı melek gibi tasvir etmek şeklinde olabilir.¹³ Fakat her ne kadar haklı olarak, padişahın lütfuna mazhar olmak ya da gazabından beri olmak için gayr-ı hakikî, bu tarz sözlerin sarf edildiği düşünülse de Osmanlı aydınlarının edebî ve ahlakî sâiklerini, meramlarını ifade ediş şekillerindeki bazı incelikleri ile mazmunları da gözden uzak tutmamak gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü mübalağa kabilinden bu tarz sözler, bazen de tebaanın padişahın beklentilerini ifade etme şekline bürünebilmektedir. Nitekim padişahın “cesur, adaletli, melek gibi” olması istenecekse, edebi de muhafaza etmek adına “mübalağa sanatı” meşru ve edebî bir yoldur. Bu minval üzere, Yûnus Edîb manzumesinde, III. Selim'in padişahlığını, *şehenşâh-ı serir-i saltanat* (saltanat tahtının en büyük şahı), *Süleymân-ı zamân* (zamanın Süleyman'ı), *İskender-i 'ayn* (İskender'in ta kendisi), *'akl-ı Eflâtûn* (Eflâtun aklı, Eflâtun gibi bilge) gibi sözlerle övmektedir. III. Selim'in tahta çıkışının, gerek devlet adımı, gerek aydın, gerekse de halk tarafından büyük bir sevinç ve umutla karşılandığı tarihi bir gerçek olduğuna göre, Edîb'in yer yer gerçeği karşılamayan bu sözleri de aynı atmosferin ürünüdür denebilir. Şair padişahın tahta layık olmasını, bilge, aydın ve fatih bir hükümdar olmasını, Osmanlı Devleti'ni eski şanlı günlerine kavuşturmasını beklemektedir. Şunu da belirtmeliyiz ki Edîb ya da başta Şeyh Galip olmak üzere III. Selim övgüsünde şiirler yazarken bu tarz sözler sarf eden diğer şairlerin padişahın lütfu ve ikram ummadıkları düşünülemez. Burada asıl nokta, methiyelere sadece bu perspektiften bakmanın, methiye geleneğini ve hükümdarlara methiye yazan klasik Türk şairlerini azımsamak olacağından, bütüncül ve doğru bir yaklaşım olmamasıdır.

Yûnus Edîb, manzumesinde “feyz-i isti'dâd-ı mâderzâd, ihsân-ı Bârîdâd” gibi ifadelerle padişahlık kabiliyetinin ve halifelik feyzinin III. Selim'e doğuştan geldiğini, onun bu konuda Allah vergisi bir donanıma ve mayaya sahip olduğunu belirtir. Şair, III. Selim'in büyük icraatlara imza atacak kudretli bir hükümdar ve halife olacağına inanmakta, onun padişahlığından çok şey beklemektedir.

¹³ Kocatürk, Osmanlı Padişahları, 3.

Şehenşāh-ı serīr-i saltanat Sulṭān Selīm Hān kim

Oña ilhām-ı Haḫdır feyz-i isti'dād-ı māderzād (b. 1)

Süleymān-ı zamān İskender-i ‘ayn ‘aḫl-ı Eflātūn

Hilāfet māye-i zātında bir ihsān-ı Bārīdād (b. 8)

1.2.1.2. Cömertliği-Hayırseverliği

Şair, padişahın cömertliğini her yere erişen bir denize benzetmiş, onun lütuf ve ihsanları karşısında Anadolu ve Ortadoğu topraklarına can veren Dicle Nehri'nin dahi bir damla su gibi kalacağını söylemiştir. Dicle nasıl ki geçtiği vatan topraklarını besliyorsa, padişahın lütuf ve ihsan bahşeden varlığı da -tıpkı Dicle Nehri gibi- Osmanlı topraklarını mamur ediyor denilmiştir. Elazığ, Diyarbakır, Batman, Mardin, Musul, Samarra, Bağdat, Kut, Amarah gibi şehirlerden geçip Basra'da Fırat nehriyle birleşerek Basra körfezine dökülen Dicle Nehri, her ne kadar günümüzde Türkiye, Suriye, Irak gibi üç ülkeye yayılmışsa da o dönem tamamıyla Osmanlı Devleti sınırları içinde kalan bir can suyudur. Aşağıdaki beyitte padişahın cömertliği, işte bu can suyuna (Dicle) teşbih edilerek anlatılmıştır.

İhāta eylemiş cümle cihānı ḫulzüm-i luṭfi

Gelir bir ḫatre şu cūduna nisbet Dicle-i Bağdād (b. 13)

1.2.1.3 Bağışlayıcılığı

Tarihçilere göre III. Selim şedit bir padişah değildi. O gerek devletin ıslah ve tekâmülü için attığı adımlarda, gerekse de özel hayatında karşılaştığı bazı uygunsuz durumlarda olabildiğinde kan dökmeden, can yakmadan hareket etmeye çalışırdı. Birçok emirnamesindeki şiddetten, tehditten ziyade; rica, niyaz, bazen de beddua şeklindeki hitapları buna örnek olarak gösterilebilir. Nitekim III. Selim'in "sadaret makamlarına yazdığı hatt-ı humâyûnlarının birçoğu 'Bu işlere sen ne için bakmıyorsun?' 'Bunlarda kusur etmeyesin sonra cümlenize infial ederim.' 'Bu emrimi dinlemeyip amel etmeyenleri Allah kahreyleye, âmin' gibi cümlelerle biter".¹⁴ Diğer yandan III. Selim, devlet ricaline karşı gösterdiği bağışlayıcı tutumu halkına karşı da gösterir. Öyle ki bir gün saltanat kayığı ile Kağıthane Deresi'nde dolaşırken birkaç kişinin sofraya kurup içki içtiklerini görür. İçki içenler ise padişahın kayığını tanıyınca hemen sofrayı örtüp namaza durmaya başlayınca, adamlara yanındaki nedimelerinden biri vasıtasıyla biraz akçe ve "Safalarında olsunlar!", yani korkmasınlar haberini iletir.¹⁵ Yûnus Edîb, padişahın bu yüce gönüllüğünü, güzel tabiatını ve insanlara karşı hep bağışlayıcı oluşunu şu sözlerle dile getirir:

‘Aceb ḫulḫ-ı ‘azīm u aḫsen-i luṭf-ı İlāhīdir

Eder erbāb-ı cürmi ‘afv-ı luṭfiyla kerem muṭād (b. 12)

1.2.1.4. Yenilikçiliği

Yûnus Edîb manzumesinde III. Selim'in yenilikçi kişiliğini, din ve devlet müesseselerini revize edici tutumunu, bayındırlık ve mimari faaliyetlerine verdiği

¹⁴ Elgin, *Selim III (İlhami)*, 73.

¹⁵ Elgin, *Selim III (İlhami)*, 111.

önemi “meh-i nev, eyledi îcâd, zamâm-ı devletinde, yapıldı, tarîk-i hüsn-i ibdâ‘ ile, revnâk verdi, bünyâd etdi” gibi ifadeler vasıtasıyla nazara vermektedir. O henüz şehzadelik döneminde dahi geleceğin günlerini zevk günleri olarak değil, devletin bozuk düzenini değiştireceği, halk için çalışacağı günler olarak görmekteydi.¹⁶ İlhâmî Divânı’nda yer alan ve kafes günlerinde yazılmış olduğu anlaşılan şu dizeler onun bir şeyleri değiştirme niyetine ve yenilikçi kişiliğinin temellerine işaret etmesi açısından kıymetli bir vesikadır:

“Sakın aldanma gönül ‘âleme yok zerre vefâ

Devletin tab ‘ı bozuk ver ona yâ Rab şifâ

Zevk eyyâmı değil şimdi harâm oldu safâ

Edelim Hakk’a ricâ şimdi harâb oldu cihân

...

Lâyık olursa cihânda bana taht-ı şevket

Eylemek mahz-ı safâdır bana nâsa hizmet”¹⁷

...

Edîb’in şiirinde meh-i nev ifadesindeki nev kelimesi padişahın yenilikçi kişiliğine işaret etmektedir. Şair, “Eğer yeni ay senin güneş yüzünden bir parça görse, en dolgun, en parlak halini alarak safi ışık olur” demek suretiyle, padişahı bütün yenilikçilerin pîri ve en büyüğü olarak resmetmiştir.

Meh-i nev şemsine cüz-i celâlin görse bir kerre

Olur bir bedr-i kâmil kesb eder pür nûr isti‘dâd (b. 4)

Aşağıdaki beyitte ise, III. Selim döneminde düzeni tahkim etmek adına alınan tedbirlerin, çıkarılan yeni hüküm ve kararların ışığında adaletli ve istikrarlı bir devlet düzeni icat edildiği söylenmektedir. Öyle ki artık Kanuni döneminin eski şanlı günlerini özlemle yad etmek bırakılmış, o dönem nostaljik bir takvim olarak görülmeye başlanmıştır. Edîb’in bu sözlerinde mübalağa olduğu açıktır. Fakat bu mübalağa ile olanı değil, olması beklenen şeylerin, bir temenninin dile getirildiğini söyleyebiliriz. Şair padişahın adaleti ve istikrarı yeniden tahkim ederek imparatorluğu şahlandırmasını istemektedir. Ayrıca beyitte Sultan Süleyman Kanunnamesi’ne telmih vardır.

‘Aceb bir köhne takvîm oldu kânûn-ı Süleymânî

Nizâm-ı devr-i dâ‘im ‘adl u ihkâm eyledi îcâd (b. 12)

Tarihçiler ittifakla III. Selim’in sanat ve edebiyat çevrelerine büyük ehemmiyet verdiğini, onları her fırsatta koruyup kolladığını, “ehl-i dâniş” in çağa göre değişen yeni istek ve ihtiyaçlarını geri çevirmediğini belirtir. Nakle göre padişahın huzurunda icra edilen bir sanat faslına devrin büyük musikişinaslarından İshak, davet edildiği halde geç kalmıştı. Nihayet faslın icra edilmekte olduğu kapının önüne gelince orada korumalar (bostancı) sanatçıyı geç kaldığı için içeri almamış ve hatta hırpalamışlardı. Durum kulağına gelince, padişah fazlasıyla öfkelenmiş ve sanatçıyı hırpalayan

¹⁶ Elgin, *Selim III (İlhami)*, 20.

¹⁷ Yılmaz, *III. Selim (İlhami): Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanın Tenkitli Metni*, 222.

bostancıya şu sözleri söylemişti: “Baka bre bostancı! Senin gibi herif ruy-ı arz üzerinde yüz bin dâne vardır; amma İshak gibi bir nâdire-yi rûzgâr, kaç asırda yetişir. Hoş imdi kendisini tatyîb edip içeri bırakasınız!”¹⁸ Aşağıdaki beyitte Edîb, padişahın alim ve sanatkara verdiği ehemmiyeti dile getirmenin yanı sıra onun birçok yeni ve modern muallimhâne kurduğuna da işaret etmiştir:

Zamân-ı devletinde ehl-i dāniş buldı alāyiş

Yapıldı gūne gūne nev mu‘allimhāne-i üstād (b. 14)

III. Selim birçok mühendishane, batılı tarzda öğretim veren askeri okullar, kışlalar ve hendesehaneler gibi kurumlar yaptırmanın yanında sıra dini müesseseleri de ihya etmeyi ihmal etmemiştir. Fatih Camii’ni restore etmesi, Selimiye Camii’ni yapması, özellikle Şeyh Galip’in ricası üzerine Galata Mevlevihanesi’ni tamir ettirmesi onun bayındırlık ve mimari hususlarına gösterdiği ehemmiyeti gözler önüne seren icraatlarından yalnızca birkaçıdır. Yûnus Edîb aşağıdaki beyitte onun yeni bir tekke yaptırarak irşat faaliyetlerine de destek verdiğini ve müminlerin gönlünü hoş ettiğini belirtmektedir.

Tarîk-i hüsn-i ibda‘ ile revnaķ verdi hayrāta

Ki bünyād etdi bir tekye maķām-ı zikr-i ķalb irşād (b. 15)

1.2.1.5. Saadet ve İkbal Kaynağı Oluşu

Sevgilinin eşiğinin tozu olmak, klasik Türk şairlerince yüzyıllarca kullanılmış, oldukça sevilen bir hayaldir. Bu hayal vasıtasıyla sevgiliye yakın olmanın, ona hakir bir şekilde de olsa temas edebilmenin, büyük bir saadet ve ikbal olduğu belirtilmek istenir. Edîb şiirinde padişahın eşiğindeki tozu hakir bir kapıcıya teşbih eder, fakat ona aynı zamanda sevgiliye yakın olması hasebiyle de gıpta eder. Öyle ki padişahın kapısında olmak -velev ki bir toz tanesi bile olsun- dünyalara değerdir.

Gubār-ı āsitāniñ bir kemīne bende-i derbān

Değişmez verseler mülk-i şafāhān u cihānābād (b. 7)

1.2.1.6. Adaleti

III. Selim devlet işlerinin namuslu ve ehil kimselere emanet edilmesini, rüşvet alıp yiyenlerin önüne geçilmesini, halkın huzur ve refahını bozanların cezalandırılması isteyen adil bir padişahı. Nitekim III Selim’in 1879’ta tahta geçince ilk yaptığı işlerden biri şeyhülislamından kaymakamına, kadısından sekbanbaşına devletin ileri gelenlerini Revan Köşkü’nde toplamak ve onlara nizamı, adaleti salık vermek olmuştur.¹⁹ Dönemin şairleri ondan “âdil ve emîn” diye bahsetmişler, devrinin rahat ve huzur dolu olduğunu dile getirmişlerdir.²⁰ Edîb de şiirinde padişahın adaletinin memleketin havasını değiştirdiğinden, halka sevinç ve huzur verdiğinden bahsetmiştir. Padişahın adaleti neşe veren bir macuna teşbih edilmiştir. Bilindiği üzere maddenin ezilmiş ve hamur haline getirilmiş hali manasına gelen macun kelimesi, gıda, ilaç ve yapı malzemesi olmak üzere birçok mamule ad olmuştur. İşte padişahın adaletinin neşe veren macunu da memlekette meydana gelen askerî, mülkî, idârî, sınaî, ziraî birçok alandaki çatlağı/hastalığı tedavi eden sihirli bir şeydir. Öyle

¹⁸ Elgin, *Selim III (İlhami)*, 84.

¹⁹ Ahmet Cevat Eren, *III. Selim’in Biyografisi* (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1964), 19.

²⁰ Düzenli, “XVIII. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri”, 1106.

ki artık bundan sonra memleketin ismi ferâhâbâd olsa yeridir. Ayrıca ferâhâbâd kelimesiyle sonradan yıkılıp yerine Çırağan Sarayı yapılan Ferâhâbâd Kasrı'na telmih vardır.

Cihâna neş'e-i ma'cûn-ı 'adli pür şafâ verdi

Sezâ şimdengerü bu dehre nâm olsun ferahâbâd (b. 10)

1.2.1.7. Tasviri (Nakş-ı Sûreti)

Sultan III. Selim'in tahtında otururken, ayakta, at üstünde, portre halinde, bayram alayları ve resmigeçitleri gösteren resimler içinde olmak üzere muhtelif birçok tasviri bulunmaktadır. Bu konuda Necati Elgin, III. Selim'e kadar bir garp ressamı tarafından doğrudan doğruya resimleri yapılmış olan Osmanlı padişahının fazla olmadığını belirtir ve uzun müddet İstanbul'da yaşamış mimar/ressam Melling'in Eyüp'te bir bayram alayını gösteren resmin içinde ve ayrıca portre halinde olmak üzere onun iki resmini yaptığını söyler.²¹ Padişah muhtelif suretlerinde hep sakin tabiatlı, yorgun fakat mağrur bir görünüm arz etmektedir. Aşağıdaki beyitte Edîb, padişahın resimlerindeki bu hoş hâle dikkat çekerek, "onun nakş-ı sûretindeki güzelliği meşhur nakkaşlardan Mâni ve Behzâd görseydi hayret ve hayranlıktan kendilerini alamazlardı" demiştir.

Olur bir nakş-ı şüretle hüveydâ hüsn-i tedbiri

Göreydi vâlih u hayrân olurdu Mâni vü Behzâd (b. 9)

1.2.1.8. Giyim ve Kuşamı

XVIII. yüzyılda ithal kumaş oldukça revaçtaydı. Devlet ricalinin neredeyse tamamı ve halkın hali vakti yerinde olan büyük çoğunluğu ithal kumaşa rağbet etmekteydi. Devletin ithal kumaşa ciddi oranda parası gitmesi ve kumaşın büyük bir pazar olması nedeniyle III. Selim bir kumaş fabrikası kurdu ve yerli kumaşın kullanılmasını istedi. Bu konuda ise kendisi sürekli yerli kumaş giyerek ricâle ve halka örnek oldu. Nitekim bir hatt-ı humâyûnunda şöyle geçmektedir: "Ben daima İstanbulkarî, Ankarakarî kumaş giyerim. Devlet ricâlim ise hâlâ Hindkarî ve İrankarî kumaş giyerler. Memleket kumaşları giyerlerse, memleket malı revaç bulur."²² Aşağıdaki beyitte kumaş kelimesi hem temel manasına, hem de tabiat, kişilik manasına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Temel manasıyla ele alındığında şair, yukarıda bahsettiğimiz duruma işaret etmektedir diyebiliriz.

Tefâhürüne 'arz eyler kumâşın heft eflâke

O şâha çarç atlas olsa pâyendâz bermu'tâd (b. 6)

1.2.2. III. Selim'in Şair ve Sanatçı Kişiliği

Edîb'in manzumesinde padişahın şairliğine gönderme yapan bir beyit bulunmaktadır. Bu beyitteki "ilhâm-ı Hakdır" ifadesindeki "ilhâm" kelimesi padişahın şiir yazarken kullandığı "İlhâmî" mahlasına telmihen yazılmıştır. Ayrıca "ilhâm-ı Hak" ile "isti'dâd-ı mâderzâd" ifadeleri arasındaki tenasüp yine padişahın şair yaratılışına işaret etmektedir:

Şehensâh-ı serîr-i saltanat Sultân Selîm Hân kim

²¹ Elgin, *Selim III (İlhami)*, 39-40.

²² Elgin, *Selim III (İlhami)*, 73.

Oña ilhām-ı Haqdır feyz-i isti'dād-ı māderzād (b. 1)

Neredeyse bütün kaynaklar III. Selim'in ince ruhlu, ilim ve irfan sahibi, şehzadeligi döneminde bile yaşından daha olgun, aydın bir kişiliğe malik olduğu konusunda hemfikirdir. Aşağıdaki beyitte de bu durum dile getirilmiş, "Padişahın irfanını bütün cihan bilmektedir", denilmiştir. Onun insanları doğruya yönlendiren aydın bir aklı olduğu gün gibi meydandadır.

Şafā-yı şubh-ı ırfānı tamām-ı āfāka rüşendir

Sirişt-i tıynetinde münceledir gün gibi irşād (b. 2)

1.2.3. Dua

Methiye kısmının bitiminde mahlasın da bulunduğu beyitle Edîb dua kısmına geçer. Şair duaya gelene kadar elinden geldiği kadar padişahın üstün vasıflarını övücü sözlerle sayıp dökmeye uğraşmış, fakat ne yazık ki bu vasıfları hakkıyla yazma noktasında kalemi aciz düşmüştür. O yüzden geriye içten gelen bir samimiyetle ve edeple dua etmekten başka yapacak bir şey kalmamıştır. Aşağıdaki beyitte "edîbâne" kelimesi hem şairin mahlasına işaret etmesi hem de edepli/terbiyeli ve sanatlı söz anlamlarına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

Edîbâne du'ā eyle derūn-ı şıdqla zirā

Kalem 'acizdir etsin vaşfını tahtır ile ta'dād (b. 16)

Şair devam eden dua beyitlerinde duasının kabul olması için Hızır'ın kendisine rehber olmasını, duasının cihan durdukça cari olmasını, kaleminin feleğin levhasına erişerek padişaha mütemadiyen hayır dualar etmesini istemiştir. Böylelikle methiye noktasında aciz düşen kalemi hiç değilse duada başarılı olacaktır.

Cihān turdukça tursun kâ'id-i tevfiķ ile ancak

Ki olsun Hızır rāhber-i du'ā-yı müstecāb imdād (b. 17)

Eder serlevha-i dīvān-ı devrān üzre tā cilve

Verir hayr ile meddāhı olsun kilik-i ma'nāzād (b. 19)

Aşağıdaki beyitte ise Edîb, III. Selim'in her gününü bayram günü gibi sevinç ve huzur dolu geçirmesini ve saltanatının istikrarla sürüp gitmesini dilemektedir.

Safā-yı hātır üzre devr-i dā'im berkarār olsun

Meserretle ola her rūzı rūz-ı ıydveş es'ad (b. 20)

1.2.4. Beddua

Yûnus Edîb manzumesinde padişaha ve saltanatına hayır dualar etmiş, onun kötülüğünü isteyen kimselere ise ağır sözlerle beddua etmekten çekinmemiştir. Her kim ki, III. Selim'in kötülüğünü isterse padişahın kılıcı bu hainlerin üstüne inerken, gökten de başlarına kaza okları yağsın, ansızın olmaz belalara gark olsunlar denilmiştir.

Ser-i bedhāhına her dem belā-yı nāgehān olsun

Ede hedm-i 'adıvv-i seyfine tığ-i kazā imdād (b. 18)

Metin²³

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

* - - - / * - - - / * - - - / - * - -

Cünd-i Ebyât-ı Kasîde Limüellifih

2b

1 *Şehenşâh-ı serîr-i salţanat Sulţân Selîm Hân kim*
Oña ilhâm-ı Hağdır feyz-i isti'dâd-ı mâderzâd

2 *Şafâ-yı şubh-ı ırfânı tamâm âfâka rûşendir*
Sirişt-i tıynetinde müncelîdir gün gibi irşâd

3 *Güneş tâk-ı bülend-i bâbına ger derstres olsa*
Medâr-ı seyriñe tâ rûz-ı haşr olmaz zevâl isnâd

4 *Meh-i nev şemsine cüz-i celâlin görse bir kerre*
Olur bir bedr-i kâmil kesb eder yer nûr-ı isti'dâd

5 *Hâzîz-i südde-i dergâhına rûmâle yüz balsa*

3a *Zer-i hurşîdi rüşvetde olur gerdün-ı kecbünyâd*

6 *Tefâhürgüne arz eyler kumâşın heft eflâke*
O şâha çarh atlas olsa pâyeendâz bermu'tâd

7 *Gübâr-ı âsitânıñ bir kemîne bende-i derbân*
Değişmez verseler mülk-i şafâhân u cihânâbâd

8 *Süleymân-ı zamân İskender-i ayn akl-ı Eflâţûn*
Hilâfet mâye-i zâtında bir ihsân-ı Bârîdâd

---

²³ Kızıлтаş, Yunus Edip - Şerh-i Divan-ı Şevket İnceleme - Metin, 51-53.

Çalışmamızda kelimelerin etimolojik yapısını göstermek gibi bir amaç olmadığından eklerin ve bileşik kelimelerin yazımında tire “-“ işareti kullanılmamıştır.

- 9 Olur bir naķş-ı Őūretle hüveydā hūsn-i tedbīri
Göreydi vālih u hayrān olurdu Māni vü Behzād
- 10 Cihāna neŐe-i ma‘cūn-ı ‘adli pür Őafā verdi
Sezā Şimdengerü bu dehre nām olsun ferāhābād
- 11 Dil-i ‘uŐŐāk zūlf-i dilberān bīķayd eder ülfet
Nizām-ı hükmi verdi ‘āleme bir hātır-ı āzād
- 12 ‘Aceb hulk-ı ‘azīm u aĥsen-i luţf-ı İlāhīdir
Eder erbāb-ı cürmi ‘afv-ı luţfiyla kerem mu‘tād
- 13 İhāta eylemiş cümle cihānı ķulzüm-i luţfi
Gelir bir ķatre Őu cūduna nisbet Dicle-i Bağdād
- 14 Zamān-ı devletinde ehl-i dāniŐ buldı alāyiŐ
Yapıldı gūne gūne nev mu‘allimhāne-i üstād
- 15 Őariķ-i hūsn-i ibda‘ ile revnaķ verdi hayrāta
Ki bünyād etdi bir tekye maķām-ı zikr-i ķalb irŐād
- 16 Edībāne du‘ā eyle derūn-ı Őıdķla zirā
Ķalem ‘acizdir etsin vaşfını taĥrīr ile ta‘dād
- 17 Cihān Őurdukķa Őursun ķā‘id-i tevfiķ ile ancaķ
Ki olsun Hızr rāhber-i du‘ā-yı müstecāb imdād
- 18 Ser-i bedhāhına her dem belā-yı nāgehān olsun
Ede hedm-i ‘adüvv-i seyfine tiĝ-i ķazā imdād
- 3b
- 19 Eder serlevĥa-i dīvān-ı devrān üzre tā cılve
Verir haber ile meddāhı olsun kilk-i ma‘nāzād

20 *Safâ-yı hâtır üzre devr-i dâ'im berçarâr olsun*
Meserretle ola her rûzı rûz-ı 'ıydveş es'ad

21 *'Aceb bir köhne taqvîm oldı kânûn-ı Süleymânî*
Nizâm-ı devr-i dâ'im 'adl u ihkâm eyledi icâd

İnşâallah-ı te'âla devletmedâr u bârgâh-ı gerdün-ı iktidâr-ı hüsrevânelerinde 'ayn-ı
'inâyet-i hümayûnlarıyla hayr-i qabûl-i qarîne ihşân buyurula nazm

Sen Süleymân-ı zamân-i pür 'adâletpîşesin
Bende-yi bîçâre nisbet saña bir qarıncadır

SONUÇ

Şeyh Galip, Sürûrî, Enderunlu Fazıl ve daha birçok şair Sultan III. Selim hakkında şiirler yazmıştır. Bu şiirleri, sağlığında onu metheden manzumeler ile şehit edilmesinin ardından üzüntüyle kaleme alınmış mersiyeler olmak üzere iki başlık altında değerlendirebiliriz. Yûnus Edîb'in manzumesi, III. Selim hayattayken onun methinde yazılanlardandır. Şiir her ne kadar Yûnus Edîb'in "cünd-i ebyât-ı kasîde" ifadesinden anlaşılacağı üzere kadise nazım şekliyle yazılmıştır dense de, bu doğru değildir. Çünkü dizeleri birbiriyle kafiyeli bir matla beyiti bulunmadığından ve kafiye düzeni xa, xa, xa, xa... şeklinde olduğundan, şiir kaside değil, kıt'a-ı kebîre nazım şekline sahiptir. Klasik Türk şiirine dair birçok tasnifin Muallim Naci'den sonra, özellikle de onun *Istılahat-ı Edebiye* kitabından sonra yapıldığı ve esasında kasideyi kıt'a-ı kebîreden ayıran tek teknik özelliğin kıt'a-ı kebîrelerde matla beyitinin bulunmaması olduğu düşünülürse, Edîb'in bu tasnif kusuru çok da büyük değildir. Zira Edîb'in şiiri methiye, temenni, niyaz, dua ve beddua anlatım tarzlarına sahip olmasıyla, konuyu işleme biçimi ve muhteva olarak padişah methinde yazılmış herhangi bir kasideden farklı değildir. Bu duruma farklı bir örnek olarak Şeyh Galip Divanı'nda yer alan, mesnevi nazım şeklinde, fakat nesîb, girizgah, methiye, dua gibi bölümleri olan ve III. Selim methinde yazılmış otuz beyitlik bir manzumelerini gösterebiliriz. Şu halde Yûnus Edîb'in Kıt'a-ı Kebîresi, yaygın kanaatin aksine, padişah övgüsünde kaleme alınan manzumelerin yalnızca kaside başlığı altında aranmayacağına güzel bir örnek olması bakımından ayrıca dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin. *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası: Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2008.

Asım Efendi, Mütercim. *El-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l- Kâmûsi'l-Muhît*. Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2011.

- Cemâleddin, Mehmed. *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri*. Haz. Mehmet Arslan. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Ece, Selami. *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri I-II*. Erzurum: Eser Basım Yayınları, 2015.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- _____. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Düzenli, Mesut Bayram. “Enderunlu Fazıl’ın III. Selim Mersiyesi”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/39 (2018), 19-37.
- _____. “XVIII. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri”. *Turkish Studies*. 73/7 (2012), 1075-1122.
- Edîb, Yûnus. *Şerh-i Divan-ı Şevket*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Kitaplığı, nr: 815, varak: 1a, 3b.
- Elgin, Necati. *Selim III (İlhamî)*. Konya: Yıldız Basımevi, 1959.
- Esad, Mehmed Efendi. *Bâğçe-i Safâ-endûz*. Haz. Rıza Oğraş. Ankara: Emirdağ Ofset, 2001.
- Fatin, *Hâtimetü'l-Eş'âr*. Haz. Ömer Çifçi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2013.
- Fehîm, Süleyman. *Sefînetü's-suarâ*. İstanbul: 1259.
- Gibb, E. J. Wilkinson. *Osmanlı Şiir Tarihi I-II, III-IV*. Ter. Ali Çavuşoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Hikmet, Arif. *Tezkire-i Şu'arâ: İnceleme, Çeviriyazı, İndeksli Tıpkıbasım*. Haz. Sadık Erdem. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- İz, Fahir. *Eski Türk Edebiyatında Nazım*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Osmanlı Padişahları*. Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1965.
- Kızıltaş, Abdulkadir. *Yunus Edip - Şerh-i Divan-ı Şevket: İnceleme - Metin*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Kurnaz, Cemal. *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*. İstanbul: MEB Yayınları, 1996.
- Mehmed Tahir, Bursalı. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınları, 1972.
- Mermer, A., Koç Keskin, N. *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Okçu, Naci. *Şeyh Galib: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Divanın Tenkitli Metni I-II*. Ankara: KBY, 1993.
- Salgar, M. Fatih. *III. Selim: Hayatı-Sanatı-Eserleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2012.
- _____. *Osmanlı'nın Şiiri*. İstanbul: 3F Yayınları, 2008.
- Sertoğlu, Midhat. *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli-Haritalı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.

Shaw, Stanford J. *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.

Şentürk, A. Atilla. *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Tarlan, Ali Nihad. *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

_____. *Edebiyat Meseleleri*. Ankara: Akçağ, 2017.

Tolasa, Harun. *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

Tuman, Mehmet Nail. *Tuhfe-i Nâilî Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri 1-2*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.

Yılmaz, Kaşif. *III. Selim (İlhamî): Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanın Tenkitli Metni*. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2001.

_____. “III. Selim'in Şâir Kişiliğinin Yaşadığı Hayata, Devlet İşlerine ve Osmanlı'nın Batılılaşma Politikasına Etkileri”. *Türkler Ansiklopedisi*. 12/684-696. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

